

ประชาชนชายขอบ Marginalized People

พระมหาจักรี ญาณสมปนโน, ดร.
(ศรีจารุเมธีญาณ)¹
นายสุรศักดิ์ อุตเมืองเพี้ย²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของประชาชนชายขอบในประเทศไทย โดยยกตัวอย่างได้แก่ กลุ่มคนไร้รัฐหรือคนไร้สัญชาติตามกฎหมาย ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ แรงงานต่างด้าว บทความนี้พบว่า การให้คำนิยามหรือความหมายของ “คนชายขอบ” มีระดับในการอธิบายที่หลากหลายที่แตกต่างกันออกไป และมีการเปลี่ยนแปลงบริบททางของสังคม ในการให้คำนิยามครั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความรุนแรง หรือเป็นการตอกย้ำให้เห็นภาพความเป็นชายขอบชัดเจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่า การให้นิยามความหมายมีนัยสำคัญต่อสภาวะทางจิตใจของบุคคลและอาจจะส่งผลกระทบต่อทิศทางการกำหนดนโยบายสาธารณะและการบริหารพัฒนาประเทศได้

คำสำคัญ: ประชาชน, ชายขอบ

Abstract

For this article, the writer has the objective to define marginalized people in Thailand such as non-nationality group, ethnic group, and immigrant labor. It was found that there are various definitions following the deferent social context and social change. Some definitions can be the stigmatization for some marginalized people. However, the writer found that the definition of marginalization has mind effect, public policy framework, and social administration .

Keywords : People, Marginalized

¹ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² นักวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, E-mail : chakkree_2532@hotmail.com

บทนำ

เมื่อมีการสำรวจประชากรโดยทั่วไปนั้นมีการแบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่มต่างๆด้วยเหตุผลหรือความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระบวนการนี้ย่อมนำมาซึ่งการ “กีดกัน” ประชากรชาวจังหวัดหรือประชาชนบางกลุ่มให้หลุดออกไปจากสังคม (Social exclusion) ทำให้เกิดการแบ่งแยกคนกลุ่มใหญ่และคนกลุ่มน้อยในสังคมขึ้นและทำให้ด้อยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่อาจสามารถเท่าเทียมกัน เช่น การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนผู้ด้อยโอกาสด้านฐานะทางเศรษฐกิจ จึงสร้างความเป็นชายขอบ (marginalisation) ให้กับประชาชนที่หลากหลาย กระบวนการสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ กลายเป็นชายขอบ จากประชาชนส่วนใหญ่ในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากนิยามดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนกลุ่มต่างๆจนกลายเป็นการกีดกันประชากรบางกลุ่มให้ออกไปอยู่นอกขอบมากขึ้น

แนวคิดและกระบวนการให้นิยามสู่ความเป็นชายขอบนั้นถูกนำมาศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่ถูกมองว่าไร้อำนาจและด้อยสิทธิในสังคมจากมุมมองของหลากหลายสาขา ในมุมมองของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา “คนชายขอบ” คือกลุ่มประชากรที่อยู่ชายขอบของสังคม ศาสนา วัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจหลัก หรือคนกลุ่มน้อยที่ถูกเบียดขับให้ไปอยู่นอกของประชากรกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มประชากรที่ไม่ได้รับโอกาสในการเข้าถึง ไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกกีดกันออกจากระบบการต่อรองทางอำนาจรัฐ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือการจัดสรรทรัพยากร งบประมาณ รวมทั้งกลุ่มประชากรที่ง่ายต่อการถูกครอบงำทางความคิดและวัฒนธรรม ขาดความมั่นคงในสังคม ลักษณะคนชายขอบอาจจะแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของสังคมในแง่ต่างๆ เช่น ชชาติพันธุ์ ผิวดำพรณวรรณะ ศาสนา อุดมการณ์ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและชนชั้นทางสังคม (สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา, 2542; สุริชัย หวันแก้ว, 2550; พงษ์เทพ สันติกุล, 2554; ชมพู โกดิรัมย์, 2554)

ประชาชน

คำว่า “ประชาชน พลเมือง ราษฎร ปวงชน” ประชาชนคนไทยเกือบทุกคนรู้จักคำเหล่านี้ดี แต่ก็ไม่แน่ว่าจะเข้าใจความหมายทางนิรุกติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และความเป็นมาของคำต่างๆ นี้แค่ไหน บริบททางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของคำเหล่านี้มีมาอย่างไร เข้าใจว่าคำเหล่านี้เป็นคำที่แปลมาจากภาษาต่างประเทศ อาจจะเป็นได้ทั้งภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศส คำว่า “คน” หรือ “ชาว” หรือ “ไท” เป็นคำไทยที่ใช้เรียก “คน” ที่เป็นพหุพจน์ เช่น คนกรุงเทพฯ คนเขมร หรือชาวกรุงเทพฯ ชาวเชียงใหม่ หรือไทบ้านเหนือ ไทเมืองพวน เข้าใจว่าคำว่า “พลเมือง ราษฎร และประชาชน” เกิดขึ้นภายหลังโดยการแปลจากภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสมาเป็นภาษาบาลี สันสกฤต หรือภาษาบาลี สันสกฤต ปนกับภาษาไทยในกรณีคำว่า พลเมือง (ดร. วีรพงษ์ รามางกูร, 2558 :

ออนไลน์)

เริ่มต้นจากคำว่า “ราษฎร” เป็นคำสันสกฤตที่อินเดียทุกวันนี้ก็ยังมีแคว้นแคว้นหนึ่งชื่อ แคว้นราษฎร หรือ Rashtra คำ “ราษฎร” ดูเหมือนจะแปลมาจากภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศสว่า “Subject” แปลว่าผู้อยู่ใต้บังคับของพระเจ้าแผ่นดิน หรือไม่ก็อยู่ใต้บังคับของประเทศอื่น ในกรณีประเทศนั้นเป็นประเทศอาณานิคม บางคนก็แปลว่า “ไพร่” หรือ “ข้าแผ่นดิน” หรือ “ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน” ก็มี ในภาษาอังกฤษคำว่า “Subject” น่าจะต่ำกว่า “Commoner” ด้วยซ้ำ

คำว่า “ราษฎร” เป็นคำเก่าแก่ที่มีใช้กันมานาน ในกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายตราสามดวง ก็มีการใช้คำว่า “ราษฎร” หมายถึงคนโดยทั่วไปและใช้ตลอดมา

ดร.วีรพงษ์ รามางกูร, (2558 : ออนไลน์) คำว่า “ปวงชน” แทนคำว่าราษฎร คงจะเป็นการใช้แทนคำว่า ประชาชน หรือคำว่า People ในภาษาอังกฤษ อาจจะมาจากอิทธิพลของอเมริกา สืบเนื่องมาจากสุนทรพจน์เกดทีสเบิร์กของประธานาธิบดี अब्राहัม ลินคอล์น ที่ให้คำจำกัดความของรัฐบาลประชาธิปไตยไว้ว่า เป็น “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” แต่แทนที่เราจะใช้คำว่า “ประชาชน” แทนคำว่า “ราษฎร” เรากลับใช้คำว่า “ปวงชน” แทน อย่างไรก็ตาม คำว่าปวงชนก็ใช้แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ เท่านั้น แต่ไม่ติดปากที่จะใช้กันทั่วไปในที่อื่น ๆ ไม่ว่าจะในหน้าหนังสือพิมพ์หรือในสื่ออื่น ๆ ยังนิยมใช้คำว่า “ประชาชน” มากกว่าคำว่า “ปวงชน”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้ความหมายคำว่า “ประชาราษฎร์” หรือ ประชาชน หมายถึง พลเมือง, สามัญชนทั่วๆ ไปที่ไม่ใช่ข้าราชการ พ่อค้า หรือนักบวช ในความว่า ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา(2560: ออนไลน์) ได้ให้ความหมายคำว่า **ประชาชน** ประกอบด้วย **ประชา** หมายถึง หมู่คน และ **ชน** หมายถึง คน **ประชาชน** หมายถึง คนที่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่ง ถือว่าเป็นเจ้าของหรือสมาชิกของประเทศ คำว่า**ประชาชน** มักใช้ในความหมายพหูพจน์ คือ หมายถึง หมู่คน หรือ คนจำนวนมาก

โดยสรุป ประชาชน หมายถึง ประชากรสามัญชนธรรมดาทั่วไปที่เกิดหรืออาศัยอยู่ในประเทศนั้นๆซึ่งมีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกับคำว่า “พลเมือง” นั่นเอง

คนชายขอบ

คนชายขอบ (marginal people) หมายถึง บุคคลที่สังคมไม่เหลียวแล ถูกทิ้งขว้าง แยกจากสังคมกระแสหลัก เช่น ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย ผู้หญิงขายบริการ กลุ่มรักเพศเดียวกัน หรือกลุ่มคนพิการ นอกจากนี้ ยังรวมถึงผู้ที่ถูกปฏิเสธโดยสังคมส่วนใหญ่ เช่น ถ้าบังเอิญเราเรียนไม่เก่ง แต่เพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นคนเรียนเก่งแทบทั้งหมด เราก็จะกลายเป็นคนชายขอบได้เช่นเดียวกัน จึงไม่ใช่แค่คนที่อยู่ตามชายแดนระหว่างประเทศเท่านั้น (Wikipedia, 2560 : ออนไลน์)

ในภาษาไทยคำว่า “ชาย” ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานนั้น หมายถึง ส่วนริม หรือปลายของบางอย่าง เช่น ชายผ้าจีวร “ส่วนที่ สุดเขต/ริม” เช่น ชายฝั่ง ชายแดน ชายทะเล ความหมายนี้จะมีย้ายไปในทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์ แต่หากเราพิจารณาเนื้อหาของนิยามศัพท์ Marginalisation ต่อๆไปเราจะพบความหมายของคำว่า “ชายขอบ” ที่อ้างอิงไปถึงการอยู่วงนอก การไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการคิดหรือตัดสินใจ

อันที่จริง ในวงวิชาการสังคมวิทยาของประเทศเรา คำว่า “ชายขอบ” ก็มีใช้คำใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนแต่อย่างใด ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีการบัญญัติศัพท์คำนี้ในภาษาไทยไว้อย่างชัดเจนโดยให้คำนิยามว่า “กลุ่มชายขอบ” ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่ยังไม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักจะนำมาใช้กับกลุ่มคนที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีความแตกต่าง ผสมกันมากมาย ดังนั้นทัศนคติ คุณค่า และแบบพฤติกรรมที่แสดงออกมากจึงไม่ได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง

ในอีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันในบทความนี้คือ “ชนกลุ่มน้อย” หมายถึง กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่กล่าวคือ เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีแบบอย่างวัฒนธรรมย่อยอยู่ภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยในสังคมต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดแตกต่างจากส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธภาพทางเชื้อชาติมักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะถูกเหยียดฉิ่นท์และได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่ (นางสาววิชุดา สร้อยสุด, 2560: ออนไลน์)

คนชายขอบยังหมายถึง “ผู้ไร้อำนาจ” ซึ่งได้แก่ การไร้อำนาจในทางเศรษฐกิจและการเมือง อันเป็นผลมาจากการไม่มีทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต การขาดโอกาสทางการศึกษา การเข้าไม่ถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการเข้าไม่ถึงสวัสดิการของรัฐ (นภาพร อติวานิชยพงษ์, 2560) ในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ความเป็นคนชายขอบคือคนที่ด้อยอำนาจ คนที่ตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลุ่มใหญ่ ยากไร้ เพศด้อย ไม่มีตำแหน่งทางสังคม หรือเรียกรวมๆ ว่าเป็น “คนอื่น” ทำให้คนเหล่านี้ถูกกีดกันซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีโอกาสที่จะถูกเบียดขับออกจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นในบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มชาติพันธุ์ (สุริชัย หวันแก้ว, 2550)

สำหรับกระบวนการทำให้คนหรือคนกลุ่มใดเป็นชายขอบนั้น เป็นกระบวนการที่ไม่ได้เกิดจากกลุ่มคนที่เป็นคนชายขอบเอง แต่เกิดจากการถูกทำให้กลายเป็นชายขอบโดยผู้มีอำนาจเหนือกว่า ในงานศึกษาของ Sirnes (1999) ได้อธิบาย กระบวนการกลายเป็นชายขอบว่าก่อรูปขึ้นจากวาทกรรม

ของกรอบความคิดใหญ่ๆ 3 กรอบ (Simes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003) คือ

1. กรอบความคิดเรื่องความเสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียม (equality/inequality discourse) ในกระบวนการตัดสินความเป็นชายขอบมักมองในแง่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสวัสดิการของผู้ได้รับและไม่ได้รับสวัสดิการ

2. กรอบความคิดเรื่องความปกติหรือความเบี่ยงเบน (normality/deviance discourse) ในกระบวนการถูกทำให้เป็นชายขอบมักตั้งอยู่บนฐานประสบการณ์และทัศนคติของคนในสังคมนั้น ว่าคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม (social norms) และบริบทของชุมชน (moral community) ที่อาศัยอยู่

3. กรอบความคิดเรื่อง “พวกเรา” หรือ “พวกเขา” (us/others discourse) ในกระบวนการถูกทำให้เป็นชายขอบมักจะผูกกับแนวคิดเรื่องความเป็นรัฐ-ชาติ ที่มีการแบ่งเราแบ่งเขา และแบ่งความแตกต่างของกลุ่มคนตามอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณี

ทั้ง 3 วาทกรรมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมและความไม่เป็นธรรมทางสังคม ความ เป็น “คนชายขอบ” จึงเสมือนเป็นพื้นที่สีเทา (grey zone) ที่คนกลุ่มหนึ่งมีโอกาสได้รับการยอมรับ และขับออกจากกลุ่มใหญ่ในสังคมได้เท่าๆ กัน ด้วยเหตุนี้ คนบางกลุ่มในสังคมไทยจึงมีภาพของความ เป็นชายขอบที่ไม่ชัดเจน และมีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพเป็นชายขอบและไม่เป็นชายขอบได้เท่าๆ กัน การให้ความหมายของคนชายขอบในระยะหลังจะหลีกเลี่ยงการชี้เฉพาะเจาะจงความเป็นชายขอบให้ กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยคำจำกัดความที่ชัดเจน (Simes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003)

สำหรับความหมายและคุณลักษณะของคนชายขอบนั้น Gurung & Kollmair (๒๐๐๕) อธิบายด้วย 2 กรอบแนวคิดหลักๆ คือ (1) **แนวคิดด้านสังคม (societal framework)** ในมิติของ ประชากร ศาสนา วัฒนธรรมโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เชื่อมโยงกับการเข้าถึง ทรัพยากรของปัจเจกหรือกลุ่ม โดยเน้นการทำความเข้าใจ การอธิบายสาเหตุของการถูกเบียดขับ ความไม่เท่าเทียม ความอยุติธรรมของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่องความเสมอภาคหรือ ความไม่เท่าเทียมของ Simes และ (2) **แนวคิดเกี่ยวกับขอบเขต เขตแดน (spatial framework)** โดยใช้ที่ตั้งหรือระยะทางจากจุดศูนย์กลางการพัฒนาเป็นตัวกำหนดความเป็นชายขอบ

ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups)

หากกล่าวถึง “ประชากรชายขอบ” ราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง “กลุ่มที่ยังไม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมของตนไปบางส่วน และยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักจะ นำมาใช้กับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีความแตกต่าง ผสมกันมากมาย ดังนั้น ทัศนคติ คุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมิได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใด

วัฒนธรรมหนึ่ง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524อ้างใน สุริชัย หวันแก้ว, 2550)

นัยของความหมายข้างต้น ก็คือนิยามของ “ชนกลุ่มน้อย” (minority group) ที่หมายถึง “กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่ กล่าวคือ เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีแบบอย่าง วัฒนธรรมย่อยอยู่ภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนว่าต่างไปจากชนส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาละเอียดอ่อน ในทางเชื้อชาติมักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะที่ถูกเหยียดฉันทและได้รับ การปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่” (สุริชัย หวันแก้ว, 2550 : 11-12) ด้วยความที่รัฐใช้กรอบคิด “พวกเขา-พวกเรา” จำแนกคนที่ผิดแผกแตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคม และอยู่ไกลความเจริญหรือศูนย์กลาง มาเป็นกรอบในทางการเมืองปกครองคนในประเทศ ด้วยทัศนคติที่ว่าหากคนกลุ่มนี้มีจำนวนมากและมีอำนาจในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจแล้ว อาจมีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจ รูปแบบการปกครอง รวมทั้งเสถียรภาพและการพัฒนาของประเทศได้ จึงเป็นที่มาให้รัฐได้กำหนดแนวนโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) นโยบายการปราบปรามและควบคุมนโยบายแบ่งแยกและปกครองในการปกครองดูแลคนกลุ่มน้อยโดยรัฐมีแนวนโยบายที่แบ่งออกเป็น 2 วิธีคิดหลักคือพิจารณาคนกลุ่มน้อยว่าเป็น “คนใน” คือนับรวมเข้าเป็นพลเมืองของรัฐ (inclusion) หรือมองว่าเป็น “คนนอก” คือ มิใช่คนของรัฐ (exclusion) กล่าวคือเป็นการปกครองแบบกลมกลืนหรือแบ่งแยก (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2550)

คนไร้รัฐ หรือคนไร้สัญชาติตามกฎหมาย, เด็กไร้สัญชาติ

หากพิจารณาสถานะทางการเมืองของชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ร่วมกับประเด็น “เด็กไร้สัญชาติ” ก็จะพบว่ามี ความเชื่อมโยงกัน เนื่องจากการที่ไม่ได้ถูกนับรวมว่าเป็น “คนชาติ” (nationals) โดยกฎหมายของรัฐใดๆเลย ส่งผลให้เด็กที่เกิดจากคนกลุ่มนี้ไม่ได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองด้วย เด็กกลุ่มนี้จึงถูกผลักให้เป็น “คนชายขอบ” โดยเฉพาะเมื่อรัฐได้ผูกติดเรื่องสัญชาติ หรือการมีหมายเลข 13 หลัก หรือมีบัตรประชาชนไทย เข้ากับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ถึงแม้ว่ารัฐไทยได้พยายามที่จะดำเนินการตามหลักสิทธิมนุษยชนด้วยการให้บุคคลไร้สัญชาติมีหมายเลขประจำตัวเช่นเดียวกับพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ความเป็นชายขอบของประชากรกลุ่มนี้ยังคงถูกกำหนดด้วยแนวคิดเรื่องความปกติหรือความเปียงเบน และ “พวกเรา” หรือ “พวกเขา” (Simes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003)

คนไร้สัญชาติ (stateless person) หมายถึง บุคคลที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นผู้มีสถานะเป็นสมาชิกของประเทศใด หรือไม่มีประเทศใดรับว่าเป็นสมาชิกหรือเคยเป็นสมาชิกของประเทศ ซึ่งรวมถึงผู้ที่มีฐานะทางกฎหมายที่เป็นผู้มีสัญชาติไทย เพียงแต่ยังไม่มีการพิสูจน์ หรือไม่มีโอกาสพิสูจน์ หรือไม่มีพยานหลักฐานในการพิสูจน์ซึ่งบางครั้งรัฐก็เรียกคนไร้สัญชาตินี้ว่าคนไร้รัฐ หากพิจารณาจากหลัก

การจดทะเบียนราษฎรแล้ว คนไร้รัฐในประเทศไทยอาจเกิดขึ้นได้จาก 3 สถานการณ์ ได้แก่ 1) เกิดก่อนการมีทะเบียนราษฎร และตกหล่นจากการสำรวจ 2) ไม่ได้แจ้งเกิด และ 3) ถูกถอนชื่อออกและบุคคลนั้นๆก็ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร (พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2550)

สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) ให้นิยาม *คนไร้รัฐตามกฎหมาย* (de jure stateless) ว่าเป็น ผู้ที่ไม่ได้ถูกนับรวมว่าเป็น

คนชาติ (nationals) โดยกฎหมายของรัฐใดๆ เลย มีคนจำนวนหลายล้านคนบนโลกใบนี้ที่เป็น *คนไร้รัฐตามข้อเท็จจริง* (de facto stateless) เนื่องจากเป็นผู้พลัดถิ่นที่ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศตนเอง หรือไม่สามารถพิสูจน์สัญชาติของตนเองได้ หรืออยู่ระหว่างการรอพิสูจน์สัญชาติคือ แม้จะเป็นพลเมืองของรัฐแต่ก็ไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากรัฐ คนส่วนหนึ่งของกลุ่มหลังนี้จึงเป็นคนไร้สัญชาติ (nationality-less) แต่มีได้ไร้รัฐ ทั้งนี้เพราะภาวะไร้รัฐและไร้สัญชาติมักมาจากการเลือกปฏิบัติจากรัฐในการพิจารณาให้สัญชาติต่อคนในรัฐตนเอง จึงทำให้คนไร้รัฐมีความเป็นอยู่ในสภาพเปราะบาง และมีโอกาสสูงที่จะถูกเอาเปรียบ ถูกแสวงหาประโยชน์ และถูกเลือกปฏิบัติ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554)

แรงงานต่างด้าว

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) ระบบทุนนิยม รวมทั้งระบบเศรษฐกิจโลกในรูปของการบูรณาการทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (economic integration) เครือข่ายเชื่อมโยงทางสังคม (social networking) และระบบติดต่อกันด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) ที่ผลักดันให้มีการเปิดเสรีด้านการค้า ภายใต้สมมติฐานที่ว่า การเปิดเสรีจะทำให้เศรษฐกิจและการบริโภคขยายตัวและส่งผลให้ระดับความเป็นอยู่ของประชากรสูงขึ้นทุกประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศยากจนหรือร่ำรวยต่างมีส่วนร่วมในกระบวนการเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะประเทศยากจน (พงษ์เทพ สันติกุล, 2554) มีผลให้กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมมีโอกาสถูกครอบงำทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะ “แรงงาน” ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการผลิต การพึ่งพาระบบตลาดผนวกกับความอ่อนแอของสังคม ทำให้ประชากรกลุ่มนี้ยิ่งถูกลดทอนอำนาจการต่อรอง และถูกเบียดขับให้ไปอยู่ชายขอบของสังคมเพิ่มขึ้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2550; ชมพู่ โกติรัมย์, 2554)

“แรงงานต่างด้าว” หรือที่เรียกตามภาษาราชการว่า “แรงงานข้ามชาติ” เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยมีลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมและ/หรืออีกวัฒนธรรมหนึ่งผ่านการว่าจ้างแรงงาน การเคลื่อนย้ายลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในแทบทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมมิได้เป็นอุปสรรค

ต่อการเดินทางของมนุษย์ดังเช่นอดีต ผนวกกับปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่า “แรงงานข้ามชาติ” เป็นผลอันเกิดจากภาวะ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” (อภีรักษ์ แก้วสวย. 2559)

การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก ได้ส่งเสริมให้ประเทศไทยมีระดับการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านอย่างชัดเจน กลายเป็นหนึ่งในสาเหตุดึงดูดสำคัญที่ทำให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานข้ามพรมแดนโดยการลักลอบเข้าเมือง เพื่อเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจที่ดีกว่าประเทศต้นทางของตนเอง โดยเฉพาะแรงงานจากพม่า ลาว และกัมพูชา เข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ประมาณต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ ด้วยเหตุที่แรงงานข้ามชาติเดินทางเข้าประเทศไทย โดยการลักลอบผ่านทางพรมแดน ส่งผลให้มีสถานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองตามกฎหมาย ในแง่ของผู้ประกอบการ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้เป็นที่ต้องการในกิจการหลายประเภท เช่น งานในภาคเกษตร ประมงทางทะเล คนรับใช้ในบ้าน และงานก่อสร้าง เป็นต้น เนื่องจากแรงงานไทยไม่นิยมทำ เพราะเป็นงานที่หนัก และเป็นงานประเภท 3D นั่นคือ สกปรก (dirty) ยากลำบาก (difficult) และอันตราย (dangerous) แม้ว่าการเข้าเมืองของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้จะเป็นการผิดกฎหมายก็ตาม แต่ภาครัฐก็มีนโยบายเพื่อผ่อนปรนให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้สามารถทำงานในประเทศไทยได้โดยมีสถานะการณ อยู่ในประเทศแบบชั่วคราวเพื่อรอการส่งตัวกลับ

บทสรุป

กระบวนการของการสร้างความหมายเพื่อการแยกแยะกลุ่มชนต่างๆของรัฐบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐชาติ เมื่อผู้นำทางการเมืองและการปกครองในศูนย์กลางของอำนาจ เริ่มสร้างภาพของความเป็นคนอื่น (the otherness) ให้กับคนในชาติด้วยทัศนะที่มองว่า ความเจริญหรือความศิวิลียนั้นเข้มข้นอยู่ในศูนย์กลาง คนที่อยู่ห่างออกไปจากศูนย์กลาง(ตัวเมือง) จึงห่างไกลความเจริญ เป็น “คนบ้านนอก” หรือชนบท ท้นที่ และถ้าอยู่ห่างออกไปกว่านั้นอีกถึงกับเรียกว่าเป็น “คนป่า คนเขา” ทั้งๆที่พวกเขาเหล่านั้นต่าง ก็เป็นพลเมืองร่วมชาติเดียวกัน การสร้างภาพดังกล่าว ได้กลายเป็นวาทกรรม (discourse) หรือการนิยามความหมายเชิงอำนาจทำให้ถูกผลักให้คนเหล่านั้นที่ตกอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า “สภาวะชายขอบของสังคม” (marginality) เท่ากับเป็นกระบวนการกีดกันให้คนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้นสูญเสียหรือไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพตามที่ตนจะพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย ทางสังคมศาสตร์เรียกกระบวนการดังกล่าวนี้ว่า กระบวนการสร้างสภาวะความเป็นชายขอบ (marginalisation) ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับกลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจ ทั้งในแง่ของประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคม กลุ่มคนที่ยังอยู่ห่างไกลจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจก็จะยิ่งไร้อำนาจมากขึ้นดังเช่นในอดีตที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาวเขาในบริเวณชายแดน หรือตามแนวตะเข็บชายแดนระหว่างประเทศในปัจจุบันพบว่า การนิยาม “คน

ชายขอบ” นั้นมีความหลากหลายในระดับของการอธิบายความหมาย ทั้งยังซ้อนทับกันด้วยแนวคิดต่างๆ และมีความเป็นพลวัต และในทางกลับกันพบว่า นโยบายในการพัฒนาประเทศที่ส่งผลต่อการให้ความหมายของการเป็น “ประชากรชายขอบ” ในบทความนี้ได้สะท้อนให้เห็นภาพของความ เป็นชายขอบที่สามารถเกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่ถูกมองข้ามเป็น “คนนอก” คือมิใช่พลเมืองของรัฐ แม้หลายคนจะมีบรรพบุรุษอยู่ในประเทศนั้นๆมาเป็นเวลานาน เช่น กรณี **ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ คนไร้รัฐตามกฎหมาย หรือคนไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติ และแรงงานต่างด้าว** และกลุ่มคนที่ถือเป็น “คนใน” หรือเป็นพลเมืองของรัฐ ได้แก่ **กลุ่มคนยากจน** ซึ่งพบว่าแต่ละหน่วยงานจัดเก็บข้อมูลตัวเลขไปตามเป้าหมายที่แตกต่างกัน จำนวนของประชากรที่ได้ในการจัดเก็บจึงแตกต่างกันอย่างยิ่ง การกำหนดนิยามหรือความหมายของกลุ่มประชากรใดก็ตาม ควรคำนึงถึงความหลากหลาย และพลวัตของการเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ในแต่ละสังคมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ในบางครั้งความหมายเหล่านี้กลับยิ่งเพิ่มความรุนแรง หรือเป็นการตอกย้ำให้ภาพความเป็น “ประชากรชายขอบ หรือ ประชากรชายขอบ” ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2550). **รัฐไทยกับการปรับเปลี่ยนนโยบายเอตส์และอนามัยเจริญพันธุ์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2554). **การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย**. ใน สุรีย์พร พันพืง และมาลี สันภูวรรณ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2554(หน้า 103-126). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชมพู โกติรัมย์. (2554). **หรือเป็นความทันสมัย แต่ไม่พัฒนา**. จาก อาร์วายทีไนน์. จากเว็บไซต์: <http://www.ryt9.com/s/tpd/1096111> สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2552). **เส้นทางสู่สู่ประกันสังคม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อนหญิง.
- นางสาววิชุดา สร้อยสุด. 2560. **คนชายขอบ**. จากเว็บไซต์: เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2560). **ความเป็นไปได้ที่จะขจัดความไร้รัฐให้แก่มนุษย์ในสังคมไทย: การถอดประสบการณ์ของรัฐไทย**. เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาวิชาการประจำปี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วันที่ 17 ธันวาคม 2550.
- พงษ์เทพ สันติกุล. (๒๕๕๔). **แรงงานในกระแสโลกาภิวัตน์**. จาก อาร์วายทีไนน์. จากเว็บไซต์: <http://www.ryt9.com/s/tpd/1096111> สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วารสารแสงอีสาน

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

- ราชบัณฑิตยสภา, สำนักงาน. 2560. **ประชาชน**. จากเว็บไซต์: เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2560). **คนชายขอบ**. จากเว็บไซต์: <https://th.wikipedia.org/wiki>. เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2560.
- วีรพงษ์ รามางกูร, ดร. 2558. **พลเมือง ราษฎร ปวงชน ประชาชน**, คอลัมน์คนเดินตรอก. จากเว็บไซต์: https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1430887063. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2560.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2546). **กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. (2550). **คนชายขอบ : จากความคิดสู่ความจริง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา. (2542). **มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์: รวมบทความ**. นครราชสีมา: หอไทยศึกษานิตศน์,สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- อภิรักษ์ แก้วสวย. (2559). **วิถีชีวิตต่างด้าวในแดนไทย : แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคาย**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- Andersson, Matte. (2003). Immigrant Youth and the Dynamics of Marginalisation. *Young*, 11 (1), 74-89. Retrieved 17 March 2017, from <http://you.sagepub.com/content/11/1/74>.
- Sirnes, Thorvald. (1999). Alt som er fast, fordamper? Normalitet og identitet i endring = All That Is Solid Melts into Air? Changing Normality and Identity. in S. Meyer and T. Sirnes (eds). *Normalitet og identitetsmakt i Norge* = Normality and the Power of Identity in Norway. Oslo: Ad Notam Gyldendal.